

СКЛАД АМФОРНОЇ ТАРИ ІЗ ЗАТОПЛЕНОЇ СІЛЬСЬКОЇ САДИБИ ХЕРСОНЕСА

Є. Я. Туровський

Публікується херсонеська амфорна тара, піднята з дна Стрілецької бухти неподалік Херсонеса. Визначаються хронологічні межі знахідки, описуються маловідомі та невідомі раніше клейма, вибиті на ніжках деяких амфор.

У 1986 р. до Херсонеського заповідника надійшло повідомлення про знахідку на дні Стрілецької бухти за 2—3 м від сучасного причалу великого скупчення давньої кераміки. Під наглядом співробітників заповідника водолази підняли на поверхню близько 300 фрагментів посудин античного часу.

Переважає більшість знахідок (близько 90%) були від амфорного тари. Усі уламки належали амфорам двох типів. Морфологія амфор першого типу чітко херсонеська: циліндричне горло, дещо розширене донизу; масивні, овальні у перетині ручки; валикоподібна ніжка (рис. 1, 5, 6).

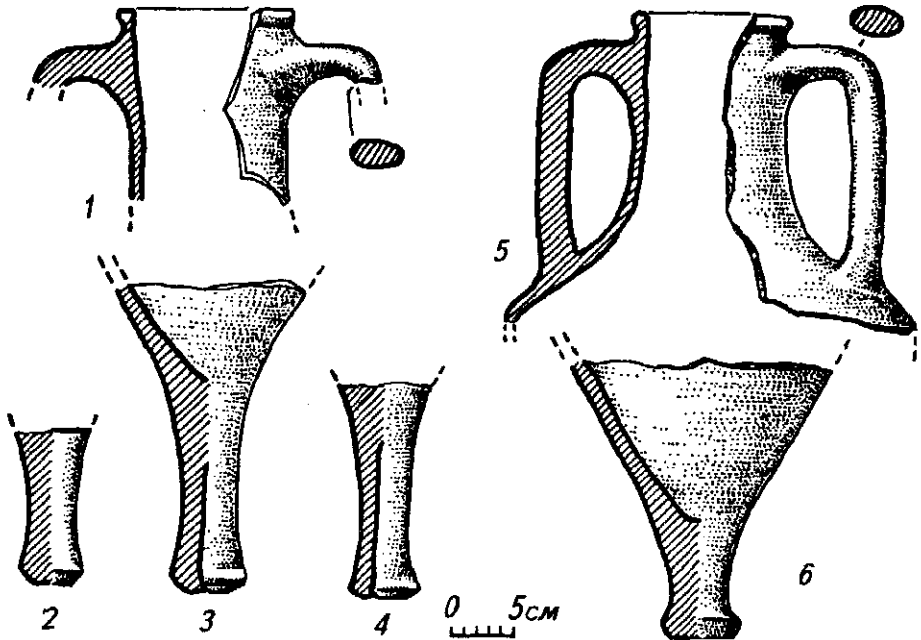

Рис. 1. Херсонеські амфори з затопленої садиби у Стрілецькій бухті.

Очевидно, всі астиномні клейма на знайдених посудинах проставлені на амфорах першого типу і дозволяють датувати комплекс. Усі 18 астиномних клейм розміщено на ручках. Вдалося прочитати імена на 16 клеймах, серед них астиноми: Агатон Гнатонов (гр. II—A), Героксен (I—B), Прітаній Арістонов (II—A), Форміон Аполлов (II—A). Клейма з іменами цих магистратів належать до груп I—B і II—A за хронологічною класифікацією В. І. Каца, які охоплюють період від початку III ст. до н. е. до 60-х рр. того ж сторіччя¹. Однак є підстави уточнити датування клейм межами першої третини III ст. до н. е.

Клеймо з іменем Прітанія Арістонова знайдено на поселенні Панське I у

комплексі будівлі V6 і за археологічним контекстом датуються межами першої третини III ст. до н. е.² Б. Ю. Міхлін опублікував унікальну черепицю з двома астиномними клеймами: жолобчастим з іменем Геродота (гр. I—B) і плоским з іменем Агатона Гнатонова (гр. II—A)³. Серед піднятих клейм — 8 екземплярів з іменем Агатона Гнатонова. Представлені обидва варіанти штампів цього астинома: жолобчасте та плоске, легенда на якому виконана ретроградно. Клейма астинома Форміона Аполлова знайдені на садибі поблизу Євпаторійського маяка, де, на думку, О. Б. Колесникова, відсутні матеріали, що виходять за межі першої чверті III ст. до н. е.⁴ Очевидно, всі вказані клейма групи II—A належать до перехідного етапу від I до II хронологічної групи й можуть датуватись часом близько середини 70-х рр. III ст. до н. е.

На деяких валикоподібних ніжках амфор першого типу відтиснуто клейма, що зображують літери грецького алфавіту (β , γ , κ , λ), вписані в коло, овал або квадрат (рис. 2, № 9—12). На садибі поблизу Євпаторійського маяка були знайдені дві херсонеські, на думку автора публікації, амфорні ніжки з клеймами у вигляді β , вписаної в овал, які є відбитками того ж штампу, що й наші клейма⁵. Інших аналогій виявити не вдалося.

На користь херсонеського походження літерних клейм на ніжках є серйозні аргументи — морфологія ніжок; характер глини (тісто містить тільки характерні для Херсонеса домішки); знахідки подібних клейм поки що відомі лише на території херсонеської держави. Проте — одне, але досить суттєве заперечення — штампи клейм виконані всупереч існуючій у Херсонесі традиції. Нам уявляється, що практика клеймування амфорних ніжок літерами грецького алфавіту існувала в Херсонесі зовсім недовгий час, тому знахідки подібних клейм трапляються рідко.

Другий тип амфор представлено меншою кількістю посуду (не менше 26). Амфори мали вінця з плоскорізаною поверхнею; горло, поширене донизу і дуже високу (15—20 см) гострореберну ніжку. Глина посудин другого типу візуально не відрізняється від глини більшості амфор першого типу і має такі самі домішки. Але форма посуду не має аналогій серед херсонеських амфор. Найближчою аналогією є фасоські біконічні амфори на високій ніжці. І. Б. Зеєст датувала такі посудини кінцем II ст. до н. е.⁶ Однак таке датування є очевидно завищеним. Такі амфори відомі, наприклад, на фракійському городищі Севтополісі, життя якого припинилося близько кінця першої чверті III ст. до н. е.⁷

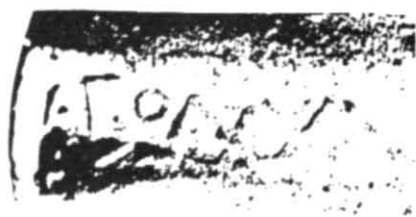
Загальновідомо, що формування деяких типів херсонеських амфор відбувалося під впливом тари Гераклеї та Синопи⁸. Однак у даному випадку йдеться, очевидно, не про запозичення окремих елементів, а про копіювання форми взагалі⁹. Фасоське вино, що мало високу репутацію у грецькому світі, було досить популярним у Причорномор'ї. Внаслідок цього можна припустити, що імітація фасоської тари у керамічному виробництві деяких фабрикантів Гераклеї та Херсонеса викликана бажанням підробити власну тару під продукцію острова Фасос.

На закінчення відзначимо, що умови знахідки не дають можливості пов'язувати підняту кераміку з якимось певним будівельним комплексом. Однак, деякі спостереження, на нашу думку, правомірно висловити. Окрім амфорної тари піднято також фрагменти кераміки інших груп (черепиця, столовий та кухонний посуд), що робить найбільш імовірною належність знахідок до комплексу однієї із садіб херсонеської хори, руїни якої затоплено через підвищення рівня Чорного моря. На користь цього свідчить також піднята на поверхню разом із керамікою велика оброблена вапнякова плита з бортиками, що слугувала, напевно, частиною давильного майданчика для винограду. Біля берегів Гераклеїського півострова відомо кілька затоплених сільських садіб. Одна з них знаходиться на дні Круглої бухти, інша — поблизу західного берега Стрілецької бухти¹⁰.

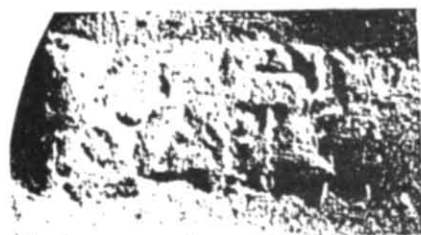
Факт знахідки такої великої кількості фрагментів амфор (великі уламки понад 60 посудин), що становить лише частину комплексу, дозволяє припустити, що розглядувана кераміка походить із будівлі, яка була складом готової продукції виноробства. Схожі склади відомі на херсонеському поселенні Панське I¹¹.

1

7

2

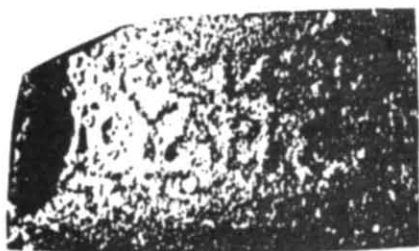
8

3

9

4

10

5

11

6

12

Рис. 2. Керамічні клейма з затопленої херсонеської садби.

Примітки

¹ Кац В. И. Типология и хронологическая классификация херсонесских магистратских клейм // ВДИ.— 1985.— № 2.— С. 103—105.

² Там же.— С. 101.

³ Михлин Б. Ю. К изучению херсонесских керамических клейм // ВДИ.— 1979.— № 2.— С. 145.

⁴ Колесников А. Б. Керамические клейма из раскопок усадеб у Евпаторийского маяка // ВДИ.— 1985.— № 2.— С. 91.

⁵ Там же.— С. 91 (№ 153—154).— Рис. 4.

⁶ Зеест И. Б. Керамическая тара Боспора // МИА.— 1960.— № 83.— С. 86.— Табл. IX.— № 20 и, к.

⁷ Балканска А. Амфори и амфорни печати // Севтополис.— Т. I.— София, 1984.— С. 133.

⁸ Борисова В. В. Керамические клейма Херсонеса и классификация херсонесских амфор // НЭ.— № XI.— 1974.— С. 101—103; Ахмеров Р. Б. Амфоры древнегреческого Херсонеса // ВДИ.— № 1.— 1974.— С. 160.

⁹ Зеест И. Б. О типах гераклейских амфор // КСИИМК.— Вып. 22.— 1948.— С. 52.

¹⁰ Золотарев М. И. Подводные археологические работы у западного берега Стрелецкой бухты близ Херсонеса // 150 лет Одес. археол. музею АН УССР: Тез. докл. юбил. конф.— К., 1975.— Ч. I.— С. 140, 141.

¹¹ Щеглов А. Н. О внутренней торговле Херсонеса Таврического в IV—III вв. до н. э. // КСИА.— 1974.— № 138.— С. 49.

Е. Я. Туровский

СКЛАД АМФОРНОЙ ТАРЫ ИЗ ЗАТОПЛЕННОЙ СЕЛЬСКОЙ УСАДЬБЫ ХЕРСОНЕСА

В статье публикуется херсонесская амфорная тара, поднятая со дна Стрелецкой бухты близ Херсонеса, принадлежавшая археологическому комплексу сельской усадьбы Гераклейского полуострова, руины которой оказались под водой вследствие повышения уровня Черного моря.

Хронологические рамки находки ограничены первой третью III в. до н. э. по данным керамической эпиграфики. На ножках некоторых амфор были оттиснуты малоизвестные и неизвестные ранее клейма в виде букв греческого алфавита, заключенных в круг, овал, квадрат.

Значительная часть поднятых сосудов копирует форму фасосских биконических амфор на высокой ножке.

E. Ya. Turovsky

A STOREHOUSE OF AMPHORA PACKAGE FROM THE FLOODED RURAL ESTATE NEAR CHERSONESE ON THE HERACLEAN PENINSULA

The Chersonese amphora package taken from the bottom of the Streletskaia bay near Chersonese which belonged to the archaeological assemblage from the rural estate on the Heracleon Peninsula is described. Ruins of the estate were flooded by water as a result of the Black Sea level rise.

Data of the pottery epigraphics have shown that chronological ranges of the finding mentioned lie within the first thirty years of the 3d cent. B. C. Slightly known and previously unknown marks looking as letters of the Greek alphabet infolded in a circle, oval and square were stamped on legs of some amphoras. Many vessels taken from the bottom imitate a shape of Fasossian biconical amphoras on a high leg.

Одержано 12.10.89.